

RAT · ESTONIA ·

Lühiballett

KARJE JA VAIKUS

Kuldar Singi vokaaltsükli «Surma ja sünni laulud» muusikale
(Federico Garcia Lorca tekstid)

Libreto — Mai Murdmaa ja Kuldar Sink

Koreograafia ja lavastus —
Eesti NSV rahvakunstnik
MAI MURDMAA

Kunstnik — KUSTAV-AGU PUUMAN

Dirigent — JURI ALPERTEN

Repetiitorid —
Eesti NSV rahvakunstnik
HELMİ PUUR
Eesti NSV teeneline kunstnik
AIME LEIS
EKSANDR BASIHI

juht — JÜRİ

18.

RAT-ESTONIA

Lühiballett

KARJE JA VAIKUS

Kuldar Singi vokaaltsükli «Surma ja sünni laulud» muusikale
(Federico Garcia Lorca tekstid)

Libreto — Mai Murdmaa ja Kuldar Sink

Koreograafia ja lavastus —
Eesti NSV rahvakunstnik
MAI MURDMAA

Kunstnik — **KUSTAV-AGU PUUMAN**

Dirigent — **JÜRI ALPERTEN**

Repetiitorid —
Eesti NSV rahvakunstnik
HELMİ PUUR
Eesti NSV teeneline kunstnik
AIME LEIS
ALEKSANDR BASIHHIN

Etenduse juht — **JÜRI KRUUS**

Esietendus — 18. septembril 1986

Osades —

I osa   **«KARJE»**
Eesti NSV teeneline kunstnik
JURI JEKIMOV
ANDREI IZMESTJEV

II osa   **«VAIKUS»**
Eesti NSV teeneline kunstnik
INGE ARRO
Eesti NSV teeneline kunstnik
ELITA ERKINA
KATRIN KIVIMÄGI

- III osa   «LAHKUNUD HING»
Eesti NSV teeneline kunstnik
KAIE KÖRB
LEMME JARVI
OLGA TSITSEROVA
- IV osa   «MALAGUEÑA»
Eesti NSV teeneline kunstnik
ELITA ERKINA
Eesti NSV teeneline kunstnik
KAIE KÖRB
SAIMA KRANIG
Eesti NSV teeneline kunstnik
JURI JEKIMOV
OLEG BARANOV
VIKTOR FEDORTSENKO
- Vokaalsolist —
Eesti NSV teeneline kunstnik
LEILI TAMMEL
- Flöödil —
Eesti NSV teeneline kunstnik
SIGRID ORUSAAR
AARE PEHKA
- Tšellol —   ANDRES NARMA
- Kitarril —   HEIKI MÄTLIK
- Lavastusala juhataja — JAAN MIKKEL
Dekoratsiooniala juhataja — KÜLLI ROOT
Kostüümiala juhataja — LEIDA TALLO
Jumestusala juhataja — ILLI-ANN KALE
Butafor — JOHANNA RANNE
Valgustus — EVALD RADIK
Heli — UNO TORMET, KALEV TIMUSKA
Pealavameister — HEINO LILLIPUU

«KARJE» (EL GRITO)

Karje ellips
läheb mäelt
mäele.

Olipuude juures
saab temast must vikerkaar
üle sinise öö.

Aee!

Nagu viulipoogen
pani helisema karje
tuule pikad keeled.

Aee!

(Inimesed koobastes
toovad välja oma lambid)

Aee!

«VAIKUS» (EL SILENCIO)

Kuula vaikust, mu poeg.
See on lainetav vaikus,
vaikus,
kuhu libisevad orud ja kajad
ja mis vajutab laubad
vastu maad.

«LAHKUNUD HING» (ALMA AUSENTE)

Sind ei tunne sõnn ega viigipuu,
ei hobused ega sipelgad sinu kodus.
Sind ei tunne laps ega õhtu,
sest sa oled igaveseks surnud.

Sind ei tunne kivi turi,
ega must siid, kuhu sa laguned.
Sind ei tunne su sõnatu mälu,
sest sa oled igaveseks surnud.

Sügis tuleb merekarpidega,
udukobaratega ja mäesalkadega.
Aga keegi ei taha vaadata sulle silma,
sest sa oled igaveseks surnud,
sest sa oled igaveseks surnud
nagu kõik selle Maa surnud,
nagu kõik surnud, kes ununevad
kustunud koerte hunnikusse.

Keegi ei tunne sind. Ei keegi. Aga mina laulan sinust.
Ma laulan sinu profiilist ja sinu nõtkusest.
Sinu tunnetuse uhkest küpsusest.
Sinu surmahast, surma suu maitsest.
Kurbusest, mis oli varjul su lustlikus vapruses.

Kulub kaua aega, enne kui sünnib, kui sünnibki,
andaluuslane, kes oleks niisama puhas ja kõigeiks valmis.
Ma laulan tema sära ja mu sõnad oigavad,
meeles kurb tuulehoog läbi õlipuude.

MALAGUEÑA

Surm
käib kõrtsist
sisse ja välja.

Musti hobuseid
ja süngeid inimesi
läheb mööda kitarr
sügavaid teid.

Ja on soola
ning naisevere lõhn
mere
palavikus sõõrmeis.

Surm
käib kõrtsist
sisse ja välja
kõrtsist
surm.

Tõlk. Jaan Kaplinski (1986)

Helilooja Kuldar Sink:

«Sündisin 1942. aastal. Lõpetasin Tallinna Muusikakooli muusikateooria ja flöödi erialal. Töötasin alguses RAT «Estonia» orkestris, pärast pikemat aega ERSO-s. Peale selle mängisin Tallinna Kammerorkestris klavessiini ja esinesin klaverisolistina. Jätkasin oma õpinguid Leningradi Riikliku Konservatooriumi kaugõppeosakonnas kompositsiooni erialal Andrei Petrovi juures. Alguses esimesed katsetused heliloomingu alal olid täielikult Mozarti stiilis, hiljem, õpingute ajal mõjutasid mind Debussy, Stravinski, Bartok ning neoklassitsism. Oma loomingu teisel perioodil tutvusin põhjalikult nn. «Viini uue koolkonnaga», eriti aga A. Weberni loominguuga. Otsest jäljendamist see minu muusikas küll ei leidnud. Järkjärguline üleminek kolmandasse perioodi tõi kaasa mõjutusi G. Ligetilt, J. Cage'lt ning poola aleatoorilisest muusikast. Kõiki selle perioodi teoseid nimetaksin «Muusikaliste sündmuste päevikuteks eri koosseisudele lugemise ning liikumise sega». Siia kuulub ka nn. «juhuse muusika», alaeatoorilisel printsiibil loodud lavalised instrumentaalsed teatri vormis happenin-gud. Sellele järgnes ajavahemik absoluutselt ilma muusikata, kuna ma paari aasta kestel tegelesin saksa luule (R. M. Rilke ja Ch. Morgensterni) tõlkimisega.

Alates 1977. aastast algas mu elus rännuperiood mulle veel võõraste kultuuride tundmaõppimiseks. Käisin peaaegu igal aastal Kaukaasias ja Kesk-Aasias rändamas ja tegin peaaegu kõiki-dest nendest rahvastest Eesti Raadiole, «Sirbile ja Vasarale» ning «Teater. Muusika. Kinole» kaastööd. 1977. aastal kirjutasin Issök-Kuli järve ääres rännates sonaatide triloogia «Mäed ja inimesed». See teos on pidev ajaline ning ruumiline suhe muusikas, mis väljendub näiteks varase keskaja muusika, aleatoorika, džassi, kirgiisi ja hiina muusika sulamina, kuid mitte kollaažlikul printsiibil. Kõik see, mida inimese kõrv on individuaalselt kuulau-nud, kujutades endast samal ajal kollektiivsele mälu-le toetuvat kogemust. Järgnesid 3 poemi R. Tagore (Thakur) ingliskeelsetele tekstidele (kirjutatud Tõnu Kaljuste kammerkoorile), oratoorium Artur Alliksaare tekstidele, «Flöötide sümfoonia» ja viimasena valminud «Surma ja sünni laulud» (kuuest laulust koosnev tsükkel, mis on mõeldud ja pühendatud Leili Tammelile). F. Garcia Lorca, nagu Tagoregi, huvitasid mind algusest peale. 15-aastaselt kirjutasin kolm romanssi Tagore sõnadele ja 21-aastaselt terve segakoorilaulude tsükli instrumentaalansambli saatel F. Garcia Lorca samade laulude, mida kasutasin nüüd originaalkeeles, eesti-keelsetele tõlgetele.

«Surma ja sünni laulud» on loodud 1985. aastal Federico Garcia Lorca 50. surma-aastapäeva puhul.

Need laulud on loodud kasutades araabia «maquami» (mu-gaami) meloodilisi eeskujusid sünteesis euroopa muusika kõik-võimalike ilmingutega, mis oma väga vanades vormides (nagu peaaegu kõik kasutusel olevad instrumendid) on välja kasvanud Hispaania mauri kultuuri õitseajast, samuti nagu F. Garcia Lorca luulegi. On ekslik arvata, et muusikas on flamenco stiili järele aimatud. Kui vaadata sügavuti hispaania mustlaste flamencot ning cante jondot (sügav laul), mille põhjal on Lorca nimetanud oma luulekogu ja kust on pärit ka need laulud, on muusikalise materjali sarnasus «maquamide» ja ragadega peaaegu ilmeksimatu. Ning peale Hispaania mauri kultuuri on mustlastel see sarnasus juba India minevikust peale, kust nad pärit on.

Kuna olen üle kaheksa aasta kuulanud aktiivselt «maquame» ning selle eesmärgiga rännanud, olen tulnud järeldusele, et see, mis kõrvale tundub flamenco muusikana, on tegelikult pärit just «maquamidest» ja nende modaalsest meloodikast.

«Karje ja vaikus» on nagu sümboolne balleti pealkiri. See kehastab just neid kahte äärmust, mis on omased Hispaania mõtlemisviisile ja Lorcale. Ilma karjeta pole vaikus. Ilma vaiku-seta pole karjet. Süüd ja surm — kaks elu äärmust — tasakaalustuvad üksteise läbi. «Lahkunud hing» pole traditsiooniline minoorne leinaviis, vaid luuletus on kirjutatud toreadoor Mejias surma puhul. Ühes oma loengus kõneleb Garcia Lorca sellest nii: «Kõigis maades tähendab surm lõppu. Ta tuleb ja eesriie sulgub. Hispaanias mitte. Hispaanias eesriie tõuseb. Surnu Hispaanias on elavam surnust ükskõik kus maailmas: tema profiil lõikab nagu habemenõja tera. Nii naljaheitmine kui ka vaikne mõtisklus surma üle on hispaanlastele omane.» Kasutasin muusikas beethovenlikku lähenemist, isegi kuni motiivideni välja. Nagu Beethoveni 3. sümfoonia peale leinamarssi, toimub muusikas mõtle-mise apoteos, mitte stsenaariumi järgi, vaid see toimub tege-likult igal ajal meie mõtlemises, see järjepidevus, mille pärast ma nimetasingi need laulud «Surma ja sünni lauludeks». «Malagueñat» võiksin nimetada Surmatantsuks. Ja seda just neid traditsioone, pilte ja muusikat silmas pidades, mis ajaloo vältel on loodud. Võiks mainida siin Lüübeki maalija B. Notke Niguliste jaoks loodud «Surmatantsu» ja keskaegset «Dies irae't». «Surm käib kõrtsist sisse ja välja» — on sõnaline moto, kujuta-maks räpast meremeeste agulikõrtsi, kuid samal ajal ka kõike võimalikke situatioone, kus me antud momendil viibime.»

Federico Garcia Lorca sündis 1898. aastal Granada ligidal. Pärast kooliaastaid Almería ja Granadas astus ta Granada üli-kooli, kus õppis filosoofiat, kirjandust ja õigusteadust. Õpingute kõrval leidis ta aega intensiivsete kunstiharrastuste jaoks; väga andekas ka muusikuna ja joonistajana, pühendus ta eelkõige siiski luulekunstile. Esimene raamat «Muljeid ja maastikke» («Impresiones y paisajes») ilmus 1918. aastal, mis sisaldas lüürilises proosas reisimärkmeid mitmetest Hispaania provintsidest. Aasta hiljem siirdus ta Madridi, kus õppis sealses ülikoolis, avaldas oma värsse ajakirjas «Indice» ja Madridis esitati 1920. aastal ka tema esimene näidend «Liblika lummus» («El maleficio de la mariposa»). 1921. aastal ilmunud «Luuletuste raamatuga» («Libro de poemas») astus Garcia Lorca hispaania luulesse silmapaistva värsimeistrina. Samal aastal valmis ka «Cante jondo poem» («Poema del cante jondo»), kuid ilmus kümme aastat hiljem. See kogu tähistab suurt enese- või õieti oma teema leidmist. Mis on cante jondo? Teatav andaluusia rahvalaul, mida loovad ja laula-vad eelkõige mustlased; see algab pika «huilgega» (grito) ja seda saadetakse kitarril. Koos Manuel de Fallaga võitles Garcia Lorca selle tunnustamise eest. Oma loengutes viitas ta cante jondo kaugele geneetilisele seosele araabia ja pärsia suure luu-lega, näitas, kuidas Glinka, Rimski-Korsakov ja Debussy on his-paania-ainelist muusikalist inspiratsiooni leidnud just cante jondo meloodiast. Erakordne laulvus ja lähedus hispaania folkloori rahvuslikele allikaile, mis Garcia Lorca cante jondo laa-dis värsid enam-vähem tõlkimatuks teevad, on sellele kogule ise-loomulikud. Hispaania kunstilisse luulesse oli sellega toodud midagi hoopis uut ja sealjuures midagi hoopis ürgset. Sellest kogust pärinevad luuletused, mis on aluseks käesoleva balleti kol-mele osale (1., 2. ja 4.).

Järgnevail aastail ilmusid luulekogud «Laulud» («Canciones») ja «Esimesed laulud» («Primeras canciones»). «Esimene mustlas-romancero» («Primer romancero gitano»), mis ilmus 1928. aastal, on Garcia Lorca loomingust populaarseim. Seal avaldatud «Truu-duset naine» ja «Romanss Hispaania politseist» on saanud üld-rahvalikeks luuletusteks. Neil aastatel tuli ka esimene tunnustus näitekirjanikuna: revolutsioonilise tragöödia «Mariana Pineda» lavastus Barcelonas kuulsal Margarita Xirguga peaosas tõi kuul-suse.

1929. aastal sõitis luuletaja New Yorki, kus täiendas end Columbia ülikoolis. New Yorgi muljete põhjal valmis värsikogu «Luuletaja New Yorgis» («Poeta en Nueva York»). Kodumaale naastes võttis ta osa oma uue näidendi «Imelik kingsepanaine» («La zapatera prodigiosa») esietendusest ja alustas uut luule-